

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาคุณภาพของมนุษย์นับเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้เพราะมนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีค่ายิ่งกว่าทรัพยากรธรรมชาติใด ๆ ดังนั้นในเวลาหลายปีที่ผ่านมาประเทศในกลุ่มที่กำลังพัฒนาทั้งหลายซึ่งรวมทั้งประเทศไทยด้วย จึงมีแนวคิดเรื่องการเร่งรัดพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เกิดขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องการยกระดับคุณภาพชีวิต (Quality of Life) ทั้งนี้เพราะต่างก็เล็งเห็นแล้วว่าแม้ประเทศนั้น ๆ จะมีทรัพยากรธรรมชาติอันจำกัด แต่ถ้าคนหรือพลเมืองของประเทศมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีการศึกษา ประเทศชาติก็ย่อมมีความเจริญก้าวหน้า (ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา 2526:1)

ประเทศไทยได้เริ่มมีการวางแผนพัฒนาประเทศระยะยาว มาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2504 โดยรัฐบาลได้ประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) เป็นแผนพัฒนาประเทศ ซึ่งในแผนฯฉบับที่ 1 นี้ เน้นถึงการเพิ่มรายได้ของประชาชน ตามแนวทางของธนาคารโลก โดยหวังว่าเมื่อรายได้ของประชาชนเพิ่มขึ้น ประชาชนจะมีการกินที่อยู่ดีขึ้น ต่อมาในปีพ.ศ. 2510-2514 รัฐบาลได้ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 2 ซึ่งเน้นในเรื่องการพัฒนาทางด้านสังคมควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจเพราะข้อมูลได้เริ่มบ่งชี้ให้เห็นว่า การมีรายได้เพิ่มขึ้นนั้น ไม่แน่ว่าคุณภาพชีวิตของบุคคลจะได้รับการปรับปรุงขึ้น แต่แนวทางในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมก็ยังไม่เปลี่ยนแปลง ในช่วงปลายของแผนพัฒนาฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) และช่วงต้นของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) และหลังจากได้ศึกษาข้อมูลของการพัฒนาแล้วพบว่า แม้ประเทศจะมีรายได้เฉลี่ยสูงขึ้น แต่กลับมีความเหลื่อมล้ำระหว่างคนรวยกับคนจนมากขึ้น รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายและแผนพัฒนาฉบับที่ 5 (2525-2529) ให้มีโครงสร้างเปลี่ยนไปจากเดิมหลายประการ โดยเน้นพื้นที่เป้าหมายยากจน และมุ่งใช้แผนเป็นกลไกในการประสานการทำงานระหว่างกระทรวงที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนมุ่งที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น (ดิเรก ฤทธิ์ห่วย 2527: 103) และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ได้เพิ่มเป้าหมายทางด้าน

สังคมโดยกำหนดว่า จะมุ่งพัฒนาคนเพื่อพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า มีความสุข เกิดความเป็นธรรม สอดคล้องและสนับสนุนการพัฒนาประเทศส่วนรวม พร้อมกับสร้างไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติและค่านิยมอันดีงาม และยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตของคนในชนบทและในเมืองให้ได้ตามความจำเป็นพื้นฐาน (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนากิจการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2530: 26) ปัจจุบัน (พ.ศ. 2536) กำลังอยู่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาระดับคุณภาพชีวิตของคนในชนบท มุ่งกระจายอำนาจการบริหารงานพัฒนาไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น โดยจัดให้มีงบประมาณสนับสนุนจังหวัดเพื่อใช้ในการพัฒนาตามความต้องการของท้องถิ่นในการยกระดับรายได้ ความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตของคนยากจนในชนบท ขณะเดียวกันก็มีการวางมาตรการเพื่อสนับสนุนบทบาทขององค์กรของประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชนและภาคธุรกิจเอกชนให้ เข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาชนบทอย่างมีประสิทธิภาพ (ธีระพล อรุณะกลีกร และคณะ, 2535: 43)

และเป้าหมายของการพัฒนาในท้ายที่สุดก็คือ การพัฒนามนุษย์ ซึ่งมนุษย์นั้นมีใช้เป็นเพียงทรัพยากรหลักของประเทศเท่านั้น แต่มนุษย์คือแกนกลางของกระบวนการพัฒนา ที่เป็นทั้งวิถีทางและเป้าหมายของการพัฒนา ความสำเร็จของโครงการพัฒนาต่างๆ ไม่อาจวัดได้ด้วยดัชนีตัวเลขของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยละเลยคุณภาพชีวิตของประชาชน (วิฑูรย์ ปัญญากุล .บรรณาธิการ, 2534: 35)

เมื่อคุณภาพชีวิตถูกกำหนดให้เป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนา นักวิชาการสาขาต่าง ๆ พยายามให้ความหมาย วิธีการวัด รวมทั้งดัชนีที่แตกต่างกันตามลักษณะสาขาวิชาหรือจุดยืนของตนเอง อันจะนำมาซึ่งเครื่องชี้ภาวะสังคม (Social Indicator) ที่เหมาะสมหรือดีที่สุด การนำเสนอเครื่องชี้ภาวะสังคมสืบเนื่องมาจากข้อมูลและข้อตกลงพื้นฐาน 2 แนวทางที่แตกต่างกันระหว่างการศึกษาคุณภาพชีวิตเชิงวัตถุวิสัย (Objective Quality of Life) กับการศึกษาเชิงอัตวิสัยหรือจิตวิสัย (Subjective Quality of Life) (เสาวนีย์ ตนะคุลย์, 2533: 1) คุณภาพชีวิตด้านวัตถุวิสัย เป็นการศึกษาบนพื้นฐานของข้อมูลทางด้านรูปธรรมที่สามารถมองเห็นได้ นับได้ หรือวัดได้ ส่วนทางด้านจิตวิสัยนั้นเป็นการศึกษาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางด้านจิตวิทยา โดยการสอบถามความรู้สึกและเจตคติทางด้านต่าง ๆ ของประชาชน เช่น ความพอใจในชีวิต ความสุข ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงในสังคมในขณะนั้น ๆ โดยมีความเชื่อว่ากระแสความรู้สึกนึกคิดของประชาชนนี้มีอิทธิพลถึงคุณภาพชีวิตด้วย (ชิตชัย สนั่นเสียง, 2528: 56)

สำหรับกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย แม้ว่ากำลังก้าวอย่างเข้าไปสู่สถานะของความเป็นสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่มากขึ้นเรื่อย ๆ แต่ประชากรในชนบท ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศก็ยังคงยากจน หรือขัดสนทางด้านวัตถุอยู่มาก ด้วยเหตุนี้เมื่อมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในชนบท ทางรัฐบาลไทยจึงมุ่งเน้นไปยังปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพต่าง ๆ ซึ่งเรารู้จักในนามว่า "ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)" ซึ่งได้ใช้เป็นหลักยึดหรือเครื่องวัดคุณภาพชีวิตของคนไทยอย่างจริงจังนับตั้งแต่ปีที่เริ่มโครงการรณรงค์คุณภาพชีวิต (พ.ศ. 2528-2530) เป็นต้นมา ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) นี้มีอยู่ 8 ประการ โดยมีเครื่องชี้วัดถึง 32 ตัวด้วยกัน ซึ่งโดยมากจะเป็นการวัดเชิงปริมาณทั้งสิ้น (สมศักดิ์ สุวรรณจาริต, 2529: 37-38) ความจริงแล้วเกณฑ์กำหนดคุณภาพชีวิตตามหลักการของจปฐ. นั้น เป็นเกณฑ์ที่ทางฝ่ายราชการจัดตั้งขึ้น เป็นความคิดทางฝ่ายบ้านเมือง โดยไม่ได้คำนึงว่าจริง ๆ แล้วราษฎรทั่วไปมีความรู้สึกนึกคิดอย่างไรในเรื่องนี้ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การวัดคุณภาพชีวิตตามแบบจปฐ. นี้ขาดลักษณะทางด้านจิตใจหรืออัตวิสัยของเจ้าของชีวิตอยู่มากทีเดียว แต่ที่พอถือได้ว่าเป็น เกณฑ์เบื้องต้นสำหรับใช้ในการพัฒนาสังคมได้ในช่วงเวลานี้

นักสังคมศาสตร์ที่ทำการวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในระยะหลัง ๆ จึงมักนิยมสร้างเครื่องชี้วัดที่ครอบคลุมลักษณะทางด้านวัตถุและจิตใจไว้ด้วย ในการนี้ได้มีการแบ่งชีวิตมนุษย์แต่ละคนออกเป็นหลายสัดส่วนหรือหลายมิติ ความพอใจโดยรวมของแต่ละคนในบางช่วงเวลาอาจเกิดจากความสำเร็จของชีวิตในบางมิติก็ได้ อย่างเช่นการได้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง หรือการที่ลูกสอบเข้ามหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงได้ เป็นต้น การแจกแจงกิจกรรมสำคัญ ๆ ตามมิติต่าง ๆ ของชีวิตเพื่อหาทางวัดความพึงพอใจและ โยงไปหาความสัมพันธ์กับสภาพทางวัตถุที่มีหรือได้รับอยู่ ทำให้เราสามารถทราบถึงระดับของคุณภาพชีวิตของแต่ละกลุ่มได้ (สุพรรณิ ไชยอำพร และ สนิท สัมครการ, 2534: 7)

ผู้วิจัยมีความสนใจว่า ประชากรในชนบทซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งมีบทบาทและเป็นรากฐานสำคัญต่อการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจและการค้า สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาชนบทจึงไม่เพียงเป็นปัญหาของคนชนบทเท่านั้น หากแต่เกี่ยวกับการดำรงอยู่ด้วยดีของประชาชนไทยทั้งชาติ ดังนั้นการให้ความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในชนบทจึงเป็นสิ่งที่ต้องกระทำ ส่วนใหญ่ที่มีการศึกษานั้น เฉพาะด้านวัตถุวิสัยซึ่งเป็นการมองจากสายตาของนักวิชาการ อาจกล่าวได้ว่าเป็นสายตาของคนนอก การศึกษาที่ตั้ง

อยู่บนพื้นฐานความรู้สึกนึกคิด การประเมินด้วยสายตา ความรู้สึกของคนใน (ในชุมชน) ควรได้รับการพัฒนาและส่งเสริมด้วย

กล่าวโดยสรุป ปัญหาการวิจัยเรื่องนี้ก็คือ ปัจจัยอะไรบ้างที่เป็นตัวกำหนดคุณภาพชีวิตของประชากรในชนบท

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจในชีวิตของประชากรในชนบท
2. มีปัจจัยอะไรบ้างที่ประชากรในชนบทมีความต้องการ เพื่อที่จะทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
3. เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตของประชากรในชุมชน บ้านนาหน้า บ้านโพธิ์ธาตุ และบ้านห้วยสูง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์
4. เพื่อพัฒนาเครื่องมือสำหรับศึกษาคุณภาพชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย

ขอบเขตการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ผู้ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนบ้านนาหน้าหมู่ที่ 2 บ้านโพธิ์ธาตุหมู่ที่ 6 ตำบลปากท่า และบ้านห้วยสูงหมู่ที่ 4 ตำบลสองคอน อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวหรือสมาชิกที่เป็นผู้แทนของหัวหน้าครอบครัวที่สุ่มมาได้เป็นกลุ่มตัวอย่างครอบครัวละ 1 คน จำนวน 200 ครอบครัว

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงคุณภาพชีวิตของประชากรในชนบท รวมถึงความพอใจในด้านต่าง ๆ
2. ทำให้ทราบถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อคุณภาพชีวิต
3. เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการศึกษาค้นคว้าในโอกาสต่อไป
4. เพื่อเป็นประโยชน์ในการวางแผนพัฒนา หรือ เสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชน

ในอนาคต